

ROSTRA ECONOMICA

INHOUD

	pag.
Redactioneel	1
Wereld In Formatie..... A. van de Laar	2
Amsterdamse School naar Duitsland	M. Fase 2
Genootschap Studiecentrum Administratieve Organisatie (II) J. J. Meltzer	4
Rectificatie	6
Nationalisaties in Groot Brittannië	A. van de Laar 7
Economie in 16 tekeningen	12
„De Handelsonderneming” boekbespreking	A. H. G. M. Merkies 11
Het beoordelen van investeringsprojecten	S. Bergsma 16

P. J. W. Rothert Docent Handelswetenschappen
BIESBOSCHSTRAAT 36 III - AMSTERDAM-Z. - TELEFOON 710941

Repeteert voor:

FINANCIELE REKENKUNDE EN VOORTGEZET BOEKHOUDEN

Opleiding voor praktijkexamen boekhouden.

Mr. H. VAN DER MEULEN

tenteert

voor **Candidaats en Doctoraal examen**
BURGERLIJK-, HANDELS- EN ARBEIDSRECHT

MARNIXSTRAAT 290 - KAMER 271 - AMSTERDAM W.
Afspraken woensdagavond 7 tot 8 uur.

Opleiding voor

Tentamen en
Praktijkexamen Boekhouden

A. VAN DER KUIJ,
Leraar M.O. Handelsw.

Utrechtsestraat 132, Amsterdam-C., Tel. 245079

A M S T E L O D A M U M

Bureau voor Type- en Stencilwerk

O.Z. ACHTERBURGWAL 212
T/O OUDEMANHUISPOORT
TELEFOON 243443

ROSTRA ECONOMICA

MAANDBLAD VAN DE STUDIEVERENIGING DER ECONOMISCHE
FACULTEIT VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Redactie: P. Bottelier, P. C. Maljers, J. A. Sillem, Y. B. de Wit.
Gelieve stukken voor de redactie bestemd te zenden aan: P. C.
Maljers, Nieuwe Herengracht 91. — Voor advertenties wende men
zich tot: A. Staal, Alexander Boersstraat 16 huis, Amsterdam-Z.

heeft toch óók
de Scriptie-Enquête
al ingezonden?

red.

Wereld In Formatie

Dit is de titel van een driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door de NOVIB d.i. de Nederlandse Organisatie voor Internationale Bijstand. Deze organisatie heeft enige jaren geleden grote bekendheid gekregen dankzij een nare polemiek met missie en zending, welke de NOVIB als een concurrent zagen. Juist omdat de NOVIB algemeen bedoeld te zijn, werd zij gezien als een ondermijning van de bestaande zuilen. De weerslag van deze actie is zij thans echter wel te boven gekomen, en zij heeft de kans gekregen activiteiten te ondernemen.

Art. 3 van haar statuten vermeldt als doel: „het Nederlandse volk in ruime en objectieve zin voor te lichten omtrent de noden van andere volken of volksgroepen, waar ook ter wereld”. *Wereld in Formatie* wil dit doen door het geven van samenvattende artikelen betreffende sociaal-economische hulpverlening en ontwikkeling. Dit kan geen overbodige luxe genoemd worden. Publicaties over deze onderwerpen verschijnen de laatste jaren aan de lopende band, maar zijn dikwijls ontoegankelijk door spreiding en dorheid. Aan objectieve, inzicht gevende behandeling van bepaalde problemen is nog steeds grote behoefte.

Voor de redactie heeft men zich kunnen verzekeren van de medewerking van Dr. J. Ponsioen s.c.j. en van Prof. J. Tinbergen.

De jaargang 1959 is de laatste maanden in versneld tempo verschenen, na een wel zeer lange tijd van voorbereiding. Het eerste dubbelnummer bevat een artikel van Drs. W. Tims, wetenschappe-

lijk medewerker aan het Centraal Plan Bureau, over het wereldvoedselvraagstuk; indrukken van een reis door Zuid-Oost Azië van de hand van Prof. W. Brand, (zie *Rostra* no 30, mei 1959), alsmede een rubriek *Boekbespreking*.

Het tweede dubbelnummer is, behalve de *Korte Berichten* en de *Boekbesprekingen* in zijn geheel gewijd aan India. De verhandeling is van Ir. Sandee, Afdelingschef bij het CPB, die van 1956-58 te Calcutta en Delhi verbleef als expert op het Indian Statistical Institute. In het extra-nummer begin februari vinden wij een samenvatting van een aantal artikelen over economische ontwikkeling, oorspronkelijk verschenen in de *United Nations Review* (vol. 5 no. 8-12).

De artikelen zelf zijn van goed gehalte, al zal lezing wel de nodige concentratie vergen. Het gebodene is echter de moeite van bestudering waard.

Men kan er over twisten of de problematiek van bedoelde gebieden zich uitsluitend economisch laten benaderen, gezien de sterke verwevenheid van economie, sociologische structuur en religieuze opvattingen in deze gebieden. Het economische facet is echter wel zéér belangrijk, en het is over deze zijde van het complex dat in deze afleveringen een verhelderend licht wordt geworpen.

A. van de Laar

¹⁾ *Wereld in Formatie*, Uitg. NOVIB, Noordeinde 68a, Den Haag, jaarabt. f 5,—.

De Amsterdamse School naar Duitsland

In de week van Pinksteren hebben de tweedejaars van de faculteit hun traditionele jaarlijkse excursie gemaakt, die deze keer naar het Ruhrgebied ging.

Het instructieve deel van het uitstapje begon met een bezoek aan het Bergbaumuseum in Bochum. Bijzonder interessant hierbij was de afdaling in een zgn. leer-mijn, die weliswaar niet echt was, maar toch wel een geslaagde imitatie. Wegens een wijziging in het programma vertrokken we na de lunch naar Oberhausen, waar we de hoogovens en staalfabriek van de Hüttewerke met een bezoek ver-eerden. Dit bezoek is m.i. wel het meest interessante deel van de overigens volkomen geslaagde excursie, geworden.

Ik geloof, dat de bezichtiging van zo'n gigantisch bedrijf als dat van de Hüttewerke, tal van dingen die tot dan toe niet meer een dode letter voor je zijn gebleven, in een wijder perspectief plaatst; ze a.h.w. tot leven brengt. Bij de Hüttewerke bleek dit bv. tijdens de voordrachten, waarin een tweetal functionarissen de aandacht vroegen voor enige technische en economische aspecten van het hoogovenbedrijf. Vleidend voor de Amsterdamse School was hierbij, dat men bleek te werken met kostenplaatsen in de zin van „centra van verantwoordelijkheid”, terwijl men de deelkostprijzen wel degelijk zag als middel tot de efficiëncy-bewaking. Aan het einde van het

betoog volgde nog een vrij felle discussie tussen onze gastheer en prof. Mey, o.m. over theorie en praktijk. Uit de stortvloed van Duitse klanken viel bovendien op te maken dat Schmalenbach bij onze gastheer nog steeds favoriet was.

Het bezoek aan het bovengrondse deel van de mijn Zollverein sloot nauw aan bij onze eerste dag. Uit de verslapt belangstelling die vele excursisten duidelijk demonstreerden, vooral tijdens de rondleiding in het brandstoftechnisch instituut, moet naar mijn mening wel worden geconcludeerd, dat het programma enigszins overladen was. Toch moet worden toegegeven, dat dit afleggen van bezoeken aan de lopende band alleen te wijten was aan de veranderingen in het excursie-plan. Hierdoor spaarde men de verschillende voordrachten alle op voor de laatste morgen.

De bezichtiging van een van de constructiehallen van de Fried. Krupp-Werke in Essen, activeerde de deelnemers toch weer in hoge mate. Het lijkt mij echter wel een tekortkoming van de fa. Krupp, dat, na een zeer hoffelijk ontvangst en een evenzeer boeiend historisch overzicht van haar ontwikkeling, Krupp ons de fabriek instuurde met zegge en schrijve één gids. Dit neemt niet weg dat de rondleiding ondanks de minimale mondelinge toelichting, toch wel de blik veruimd heeft. Het zien van een montagehal waar honderden mensen werken zonder elkaar voor de voeten te lopen, dwingt diepe bewondering af voor de organisatie die daarachter staat. Tot slot van onze Krupp-exploratie reden we naar villa Hügel waar we enkele generaties geportretteerde Krupp-grootheden mochten bewonderen.

Op onze laatste dag in Duitsland werden we vergast op een tweetal uitermate boeiende lezingen. De eerste voordracht van prof. Dr. Grosse, president van de Ruhrkohlen Beratung, ging weer over de economische toestand van de mijnbouw. Prof. Grosse wees op het fundamentele verschil tussen de kolenproductie in Europa en die van de V.S., waar de steenkoolwinning vnl. in dagbouw geschiedt. De konsekwentie hiervan is enerzijds dat de Europese kolenproductie met hogere kosten gepaard gaat, en anderzijds dat men in tijden van depressie de productie moeilijker kan inkrimpen, omdat het tijdelijk sluiten van een schacht praktisch op grote moeilijkheden stuit. Bovendien vormen in de Europese mijnbouw de arbeidskosten 50 à 60 % van de totale kosten, terwijl daarentegen in de V.S. de rationalisatie deze factor sterk heeft geminimaliseerd. Prof. Grosse twijfelde eraan of het mogelijk was te komen tot een exacte kostprijs

voor steenkool. Terloops wees de inleider nog even op de onmogelijkheid om de prijs voor steenkool autonoom vast te stellen, vooral ook door de moordende concurrentie van de olie-producenten. Het komt mij echter voor dat dit niet iets speciefs voor de steenkoolprijs is, maar evenzeer geldt voor tal van andere produkten.

Had de eerste lezing een meer sociaal-economisch karakter, de andere daarentegen was meer toegespitst op de bedrijfseconomische facetten van de mijnbouw. Dr. Raulf, de tweede spreker, hield ons bezig met kostprijsproblemen in de mijnbouw. Dit betoog was juist daarom zo aardig, omdat het liet zien dat de kostprijskalkulatie zoals die in de mijnbouw wordt toegepast, vrijwel overeenstemt met de theoretische beginselen, die aan onze faculteit worden gedoceerd. De inleider definieerde kosten als: „Wertverzehr nach Tageswert“, waarbij hij de gedachte van kosten in de zin van uitgaven uitdrukkelijk verwierp. De kolenprijs wordt op basis van de kosten vastgesteld, terwijl de kostprijs tevens fungeert om de „Wirtschaftlichkeit“ en de „Konkurrenzfähigkeit“ te beoordelen. De spreker memoreerde nog even dat sinds 1957 het systeem van standaardkosten was doorgevoerd, waarbij men als grondslag neemt, de ervaring door deskundigen opgedaan. Dr. Raulf vond voor de meeste kostencategorieën de kostenpositie niet problematisch. Een uitzondering maakte hij evenwel voor de afschrijving, en de rente, die hij als kapitaaldienst aanduidde. Voor de afschrijving gaat men uit van de „waarde“ aan het begin van elke periode. T.a.v. de rente of kapitaaldienst wijkt men in zoverre af van de Amsterdamse leer, dat men de rente ziet als aparte kostencategorie. Een lichtpuntje is dat men niet onderscheidt naar de herkomst van het vermogen; dus eigen en vreemd vermogen op een lijn stelt.

Ondanks de andere wijze van formuleren en misschien een ander uitgangspunt, geloof ik dat de voordracht van Dra Raulf een bevestiging inhield van de theorie zoals die ons wordt geleerd, hetgeen toch wel ergens plezierig aandoet, gezien de vele twijfels die overal ter tafel worden gebracht.

Al waren er op het gewijzigde programma zeker wel enige kritische aanmerkingen te maken, toch meen ik dat deze excursie zichzelf heeft gerechtsvaardigd. Deze excursie heeft de sceptici, voor wat het economische nut ervan betreft, zeker in het ongelijk gesteld.

Genootschap Studiecentrum voor Administratieve Automatisering

(van een speciale medewerker)

Nadat wij in een vorig nummer iets vertelden over doel en werkwijze van dit instituut, laten wij thans het verslag volgen van een op 30 juni j.l. gehouden bijeenkomst van het genootschap.

Wij begaven ons die avond naar het Minervapaviljoen met hooggestemde verwachtingen, in de eerste plaats omdat het werkterrein van het studiecentrum zo buitengemeen interessant is. Dan was er nog een persoonlijke reden, wij wilden namelijk uitvinden of de elektronische rekenmachine wellicht ook kan worden toegepast bij het wetenschappelijk samenstellen van... dieetvoeding. In dat geval namelijk zouden dergelijke vraagstukken niet meer behoeven te worden voorgelegd aan tentaminandi en zou het dus in de toekomst niet meer hoeven te gebeuren dat overigens sublieme statistici met de ondergang bedreigd worden, voornamelijk omdat zij zich niet voldoende snel kunnen inleven in gecompliceerde culinaire situaties. Wij werden ten deze volledig gerustgesteld: de computer lost dit sommetje zonder moeilijkheden op en nog veel neteliger vragen ook, zoals ons uit de bijgewoonde toespraken bleek.

De eerste lezing gaf ons de Amerikaanse reisindrukken van de Heer A. B. Frielink, die deelnam aan een studie van de vorderingen op het gebied van de administratieve automatisering in de Verenigde Staten, georganiseerd door het European Productivity Agency, het E.P.A. Totdat het officiële E.P.A. rapport zal zijn verschenen kon over de eigenlijke resultaten van dit onderzoek nog niets worden medegedeeld, maar wel kregen de toehoorders een zeer interessante schets van de algemene toestanden op dit terrein.

Zo bleek zich in Amerika een tweezijdig streven te ontwikkelen, enerzijds naar steeds grotere en snellere informatieverwerkende apparatuur. Gewezen werd onder andere op de proefnemingen van de „National Cash” maatschappij met chemische geheugens. Deze geheugens kunnen, ingebouwd in een computer, grote aantallen gedetailleerde gegevens vasthouden, die men dan op elk gewenst moment kan oproepen en verwerken. Deze chemische geheugens zouden in menig opzicht superieur zijn ten opzichte van de huidige trommel-, kern-, band- en andere geheugenvormen.

Anderzijds is er een neiging ook

kleinere en langzamerwerkende apparatuur te construeren, die in haar functie een middenweg zou vormen tussen de eenvoudige boekingsmachine of de ponskaartenmachine en de geweldige computer. De kleinere computers zijn bestemd voor de gevallen, waarin rationeel gebruik van een groot model onmogelijk zou zijn. Als toepassingsmogelijkheid is vooral gedacht aan de verschillende afdelingen van grote bedrijven. Afdelingen, waarvoor enerzijds enige onafhankelijkheid gewenst is (mede door de in Amerika gebruikelijke geografische spreiding), die echter van de andere kant op eenvoudige wijze moeten kunnen terugvallen op de centrale administratie en de grote computers van het concern. Deze interdependenties vereisen een soepel en snel verlopen van de wederzijdse berichtgeving en vragen dus tevens om modernisering van de telecommunicatiesystemen. Men begint daarom met het opbouwen van de conventionele telex met haar 8 à 10 tekens per seconde in stelsels waarbij men tot 100 tekens per seconde kan overbrengen. De 5 sporen die thans op de breedte van de telexband kunnen voorkomen, zoekt men uit te breiden tot 8, waardoor tevens een kwaliteitsverbetering van het overgeënde wordt verkregen. De controle op het berichtenverkeer wordt hierdoor vergemakkelijkt.

Bij een meer uitvoerige beschouwing van de technische verbeteringen kan men onderscheiden tussen de volgende onderwerpen:

1) Data collecting.

Hieronder verstaat men de primaire verzameling van de gegevens. Bij een industriële onderneming zal zich dit afspelen in de fabriek. Men zal b.v. per arbeider willen vaststellen het aantal geproduceerde stuks, de gewerkte tijd, de uitval, enz. Dit moet bovendien in een vorm geschieden, die de gemechaniseerde administratie verwerken kan. Men kan b.v. werken met ponskaarten die de arbeider vóór en ná de productiebehandeling in een registratieapparaat moet steken, tegelijk met een of meer plastic plaatjes verwijzend naar zijn eigen nummer, fabricageafdeling enz. Dit toestel kan nog knoppen en handles bevatten voor het inbrengen van verder gewenste gegevens. Via kabels kan men de informaties van de registratieapparaten naar centraal geplaatste machines sturen ter verwerking. Men zou zo zelfs kun-

nen komen tot een volkomen automatische productieplanning, die na de informatieverwerking op haar beurt opdracht en correctieimpuls naar de fabricageafdelingen kan doen uitgaan.

2) Character recognition.

Het invoeren van de verzamelde gegevens moet zals reeds is geconstateerd geschieden in een vorm die de machine kan „lezen“. Wil men anders dan geposte documenten verwerken, dan kan dit lezen geschieden:

- a) magnetisch. De cijfers moeten dan worden gedrukt met speciale inkt, waarop het aftastmechanisme van de machine reageert. De American Bankers Association ontwierp een bepaalde vorm voor de te gebruiken cijfers op bankbescheiden en zodra deze alom wordt toegepast staat niets een volkomen automatisering van het gehele chequeverkeer in de weg.
- b) optisch lezen van regels cijfers of regels letters en tegenwoordig zelfs van gehele pagina's. Er bestaan thans apparaten die dit volbrengen met een snelheid van maar liefst 25 bladzijden per minuut.

De genoemde systemen veronderstellen nog steeds gebruik van letter- en cijfersymbolen van een bepaalde vorm. Een volgende stap zal zijn het verwerken van tekens van willekeurige vorm b.v. geschreven schrift. (Men denke aan toepassing hiervan door giroinstellingen e.d.). Naar mogelijkheden op dit terrein wordt nog naarstig gespeurd, maar verder dan het laboratoriumstadium is men nog niet.

3) Vliegtuigreserveringssystemen.

Wij springen nu over op een geheel ander terrein, waar de moderne techniek zich verdienstelijk heeft trachten te maken. Het probleem hier is het verwerken van boekingen voor een bepaalde vlucht op geheel verschillend plaatsen verricht. Dank zij de nieuwste apparatuur kan men nu op elk gewenst moment in een willekeurig passagebureau vernemen of er voor een bepaalde vlucht nog plaats beschikbaar is en deze plaats desgewenst blokkeren. De employee van het passagebureau bedient daartoe een toestel dat met een centrale installatie is verbonden en kan antwoorden b.v. door middel van optische signalen. Een nadeel van de gevulde methode is dat niet voldoende gedetailleerde gegevens ter beschikking komen. Voor de machine immers is elke passagier gelijk, terwijl het toch voor de luchtvaartmaatschappij van belang is te weten of het hier een „vaste klant“ betreft dan wel een incidentele reiziger,

een informatie die ons hier wordt onthouden. Deze systemen worden dan ook slechts gebruikt voor reserveringen op betrekkelijk lange termijn b.v. tot minimaal een week voor de vertrekdatum. Men stelt dan achteraf bevestigen der boeking verplicht en voert voor de latere mutaties een administratie, die op conventionele wijze wordt bijgehouden. Het is op deze wijze mogelijk gewenste wijzigingen in de bezetting der toestellen aan te brengen. De vliegtuigreserveringssystemen werken dus in hun huidige opzet nog niet voor 100% bevredigend.

4) Cobol.

Deze waarschijnlijk zelfs voor engelsprekende lezers onwening klinkende uitroep is een afkorting van „Common Business Orienting Language“, ofwel algemene programmeringstaal. De computer is slechts in staat informatie te verwerken die op een bepaalde wijze worden ingevoerd, elke machinefabrikant had hiertoe zijn eigen systeem ontwikkeld en dit was uiteraard een belemmering voor koppeling van apparatuur van verschillende makelij. Toch kan er een behoefte bestaan aan een dergelijke verbinding b.v. bij de contacten tussen verschillende afdelingen van eenzelfde bedrijf. Om de gerezen moeilijkheden op te lossen werd door een commissie, die was ingesteld om de toestand te bestuderen, de Cobol programmeringstaal ontworpen. De invoering van Cobol ondervond een krachtige stimulans doordat het Amerikaanse ministerie van defensie zich achter dit systeem plaatste en met haar invloed op het gehele bedrijfsleven de computer-industrie min of meer dwong zich aan te passen. De meeste fabrikanten zorgden dan ook dat hun installaties geschikt werden om Cobol te verwerken door als het ware een vertaling mogelijk te maken van Cobol in hun eigen programmeringstaal en omgekeerd. Naast Cobol dat lijkt op verminkt engels en speciaal is bedoeld voor commerciële toepassingen, kennen wij nog „algol“ dat meer een wetenschappelijke symbolentaal is, ontworpen voor gebruik door wiskundigen.

Zijn algemene indrukken samenvattend merkte de Heer Frielink op, dat hem in het bijzonder de volgende feiten waren opgevallen:

- a) Lang niet alle mogelijkheden die de nieuwe machines bieden worden ook inderdaad benut. Het komt zelfs voor dat men installaties bestelt zonder dat vaststaat waarvoor men deze t.z.t. zal gebruiken. „Wij willen zoveel mogelijk experimenteren en ervaring opdoen“ is een Amerikaans standpunt

dat zeker zijn voordelen heeft voor het zicht ontwikkelen van de wetenschap, maar men streeft toch naar een synthese, opdat de mogelijkheden tenminste iets intensiever worden benut.

- b) Voorts was het spreker opgevallen dat in de verenigde staten reeds zeer veel „common language” wordt toegepast, waardoor het mogelijk is de verschillende onderdelen van een installatie ter betere samenwerking onderling te koppelen. Een veel toegepast medium is de ponsband. In het algemeen ziet men dat aan telmachines met ponsband de voorkeur wordt gegeven boven ponsmachines omdat de, in het eerste geval verkregen voortelling als controlemiddel hoog wordt aangeslagen.

De verschillende fabrikaten machines zijn van oudsher op verschillende bases ingericht. Zo werkt de I.B.M. met ponskaarten, daarentegen tracht de R.C.A. (Radio Corporation of America), een veel jongere firma, de ponskaart juist zoveel mogelijk te vermijden. De „National Cash” is weer geschoeid op conventionele rekeningskaarten en bescheiden, ook verklaarbaar als men bedenkt dat deze firma zich oorspronkelijk uitsluitend met de constructie van kasregisters bezighield. Historische oorzaken blijken dus een grote rol te spelen. Welk van deze systemen nu objectief de meeste voordelen heeft is moeilijk aan te geven, uiteindelijk zal dus de sterkste verkoper wel winnen.

Na de lezing van de Heer Frieling ontspan zich een discussie.

Als tweede spreker trad op Dr. M. Euwe met ervaringen van zijn Rusland-reis. Deze trip, die anders dan de zorgvuldig voorbereide Amerikaanse studie met haar staf van medewerkers, meer het karakter had van een privé excursie, bleek niettemin belangwekkende vertelstof op te leveren. Met name de confrontatie van Russische en Amerikaanse computersystemen was zeer interessant.

Waar in Amerika naast de typisch wetenschappelijke apparatuur veel installaties van zuiver commerciële opzet voorkomen, is dit laatste in Rusland nog niet gebruikelijk, men concentreert zich daar nog op academische toepassingen. Juist op praktisch terrein evenwel liggen daar enorm veel mogelijkheden. Men denke b.v. aan een mechanische loonberekening welke, sinds in Rusland de staat de enige werkgever is, daar toch stellig met voordeel gerealiseerd kan worden.

Verder valt op dat in het Oosten de snelheid eerder nog iets hoger ligt dan bij ons. Die grote snelheid is zeker van belang. Men ontdekte namelijk dat de meeste computerproblemen uiteindelijk

kunnen worden teruggebracht tot een groot aantal eenvoudige eerstegraads vergelijkingen met onbekenden. Het is met name bij deze enorme aantallen vergelijkingen dat het tempo van de machine een rol gaat spelen.

Een grote vlucht hebben tegenwoordig de vertaalmachines genomen. De resultaten kunnen voorlopig nog wel het best worden getypeerd met het woord „kindertaal”, maar dit vormt blijkbaar geen belemmering voor een ruime toepassing. Er zijn overigens vele anecdoten in omloop die demonstreren dat er aan de vertaalmachines nog het een en ander te verbeteren valt. Dr. Euwe noemde het experiment van de vertaling van de Bijbelse zin „The spirit is willing, but the flesh is weak” in het Russisch. Toen men voor de zekerheid van richting veranderde en het resultaat terugvertaalde in het Engels, kwam er zoiets als „de whiskey is veelbelovend, maar het vlees is bedorven”

Dr. Euwe vertelde tot slot dat men hem bij zijn afscheid van een computercentrum verraste met het „Wien Neerlands Bloed” gespeeld door een computer. Men maakt hierbij gebruik van het feit dat geluid bestaat uit trillingen. De machine met zijn hoge frequentie kan men eenvoudig muziek laten produceren door van de door haar uitgaande trillingen een zulkdanig aantal door te laten, dat de gewenste toonhoogte en toonduur worden verkregen.

Wat wij in de lezing van Dr. Euwe bijzonder waardeerden waren de mathematische uiteenzettingen, zij vormden een extra genot nu wij in deze vacantielijds verstoken zijn van de heerlijke uren bij de Heer Stroboer.

Tot slot van deze avond werd een Engelse film vertoond over de problematiek bij het automatiseren van de administratie in een bestaande fabriek. Helaas was het bijbehorende geluid afschuwelijk, een marteling voor onze gevoelige oren en een verschrikkelijke herinnering aan pretentaminaire nachtmerries. Dit echter is onze enige kritiek op een overigens zeer interessante avond. Wij hopen dan ook bij volgende bijeenkomsten van het genootschap grote scharen collegae te mogen begroeten. Belangstellenden kunnen zich aan het adres Stadhouderskade 6 opgeven voor het lidmaatschap.

J. J. Meltzer.

RECTIFICATIE

Aan de bespreking van het supplement „Recht” van de ENSIE in de 35ste aflevering van Rostra ontbrak de naam van de auteur: de Heer A. P. Boersma. De redactie biedt hem voor dit verzuim haar verontschuldiging aan.

Red.

Nationalisatie in Groot Brittannië

1. INLEIDING

De Britse parlementsverkiezingen van 1945 leverden, tegen aller verwachting in, een Labourzege op. De Conservatieve Partij i.c. Churchill werd, als dank voor bewezen oorlogsdiensten uit het bouwvallige Downingstreet gezet. Attlee wilde kennelijk een even sterk stempel op het naoorlogse Britain drukken, als Churchill dit gedurende de oorlog had gedaan, maar dan nu als Labourer. Gebruik makend van de vèrgeaande overheidsinvloed op het economisch leven, als gevolg van de oorlogstoestand, wilde Labour deze, als tijdelijk bedoelde, inmenging handhaven en zelfs versterken door een aantal grootscheepse nationalisaties. De ontplooiende activiteiten zijn koortsachtig geweest, omdat er altijd de dreiging van een verkiezingsnederlaag aanwezig was. Nog in 1946 werden ingediend de Bank of England Act, de Coal Industry Nationalisation Act, en de Civil Aviation Act. In 1947 volgden de Transport Act en de Electricity Act. De Gas Act in 1948 met als sluitstuk de Iron & Steel Act, in 1949. Dit alles werd er bijzonder snel doorgedrukt, behalve de laatste wet, die pas in februari 1951 in werking trad. De Conservatieven, die in oktober 1951 weer aan de macht kwamen, konden een poging doen een deel van de gemaakte brokken te herstellen: annulering van de Iron & Steel Act en gedeeltelijke de-nationalisatie van de transportsector. Als gevolg van bovengenoemde nationalisaties kwam een vijfde van de totale economie in de publieke sector, en een op iedere vier personen werd werkzaam in de overheidsbedrijven. Het relatieve belang wordt nog veel groter als men bedenkt dat het allemaal basisindustrieën zijn die tot staats eigendom geproclameerd werden.

2. HISTORIE

Men kan niet stellen dat deze nationalisaties geheel uit de lucht kwamen vallen. Reeds sinds het begin van deze eeuw vindt men een toenemende mate van overheidsinvloed, vooral in deze strategische sectoren. Dit bleef echter beperkt tot invloed en controle uitoefenen, hetgeen iets heel anders is dan alles tot staats eigendom te verklaren, waardoor zoals we nog zullen zien, de controle juist illusoir dreigt te worden. Men mag dan ook terecht spreken van een essentieel verschil tussen de periodes van vóór de oorlog en daarna.

Nationalisatie van de produktiemiddelen is, volgens socialistische visie, altijd hét aangewezen middel geweest om de

ationale welvaart met sprongen te doen groeien. Art. 4 van de Partijconstitutie legt het nationalisatiebeginsel vast. De Fabian Society ontwikkelde een leer op dit gebied, terwijl waardevolle bijdragen werden geleverd door Sidney en Beatrice Webb. Als wetenschapsmensen hadden zij al een aantal problemen van socialisering onder de loupe genomen, o.a. betreffende het stakingsrecht, staatsmonopolie en de wijze waarop de leiding zou worden geselecteerd. Zij kwamen o.m. tot de conclusie dat benoemingen door speciale commissies zouden dienen te geschieden, en beslist niet door één man behoorden plaats te vinden; het policy making moest worden gescheiden van het dagelijks beheer. Zij verzetten zich ook tegen ministeriële verantwoordelijkheid omdat naar hun mening de departementsambtenaren er steeds beter in slaagden de waarheid voor het parlement verborgen te houden. Een juiste visie, en dat al in 1920! Herbert Morrison was, — als minister van transport (incl. Central Electricity Board) de verantwoordelijke man bij de totstandkoming van de allesomvattende London Passenger Transport, — goed op de hoogte met de problematiek. In zijn boek hierover van 1933 zegt hij o.m.: „the Labour Party had never worked out its socialisation proposals in government bills. The Party had now got to the stage of working out its socialisation schemes in some detail”. Hoe jammer dat minister Shinwell moest bekennen dat hij in 1945 geen enkele blauwdruk, jazerls geen klad-ontwerpschets heeft kunnen vinden! M.b.t. finantiën had Morrison opvattingen verwant aan die van Attlee, die in 1929, als Postmaster General, zei dat schatkistcontrole geheel onverenigbaar is met de flexibiliteit, noodzakelijk voor het beheer van een onderneming. Morrison werd in 1945 Lord President van de Raad voor de Uitvoering van de Nationalisaties, en als zodanig had hij dus de gelegenheid zijn gezonde ideeën van 1923 in praktijk te brengen.

Laten wij nu eens zien tot welke verrassende gewetenskronkels hij in staat bleek.

3. DE PUBLIC CORPORATION

Als organisatievorm voor de na de oorlog gesocialiseerde bedrijfstakken heeft men gekozen de Public Corporation. Met opzet heeft men de industrieën niet willen invoegen in het departementale raam, vnl. om de tijdrovende parlementaire rompslomp te ontgaan en tevens

om te ontkomen aan directe schatkistcontrole op personeel en financiën.

Wat zijn nu de algemene karakteristieken van deze naoorlogse Pc's?

1. De vestiging van een absoluut monopolie in de betreffende bedrijfstak.
2. De verleende diensten moeten een efficiënt, adequaat, economisch, geïntegreerd geheel vormen.
3. De jaarrekeningen moeten over een meerjarige periode sluitend zijn. Geen winst noch verlies is toegestaan in de long run.
4. Personeel van de PC vormt geen deel van de Civil Service, d.w.z. geen schatkistcontrole op de salarissen.
5. De financiën zijn gescheiden van het nationaal budget.
6. De minister heeft het recht richtlijnen te geven in zaken van nationaal belang, welke richtlijnen in de jaarverslagen moeten worden opgenomen, en die dwingend opgevolgd moeten worden.
7. De minister benoemt de Boardleden naar subjectief inzicht inzake de capaciteit van de kandidaten. Tevens kan hij hen ontslaan.
8. De overheid heeft geen invloed op het day-to-day-management.

Hoewel hier een aantal belangrijke punten zijn genoemd, kan men het schema pas waarderen aan de hand van de feitelijke gang van zaken. M.a.w. het is van belang na te gaan hoe de posities van de verschillende organisaties zich hebben ontwikkeld, gedurende de tien jaren die sindsdien zijn verlopen. Enige belangrijke aspecten die van algemeen belang zijn, en die hun waarde behouden ook los van de specifiek Britse verhoudingen, zullen hieronder worden belicht, zij het dan ook in vogelvlucht.

4. VERHOUDING VAN DE PC TOT HET PARLEMENT

De PC moet haar jaarverslagen indienen bij het parlement. Aan de hand hiervan wordt dan gelegenheid gegeven de bedrijven aan een beschouwing te onderwerpen. Deze jaarverslagen komen echter pas in behandeling ca 12 maanden na afsluiting van het boekjaar, zodat het parlement altijd minsten twee jaar achter de feiten aanhuppelt. De verslagen zelf zijn uitermate omvangrijk met een overvloed aan technische termen en cijfermateriaal, waardoor het niet appetijkelijk is en een goed overzicht wordt bemoeilijkt.

Vragen de MP's nu om nadere toelichting of opheldering bij het gevoerde beleid, dan krijgen zij de kous op hun kop omdat de minister zegt dat dit tot het dagelijks beheer behoort, en dus bij

de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijf. Externe controle is in de huidige constellatie ook onmogelijk omdat de Public Accounting Comitee de bevoegdheden mist. Er zijn enige commissies in het leven geroepen om deze materie te onderzoeken. Dit heeft tot op heden niet de minste resultaten gehad. De ruimte voor de bemoeiing werd te sterk ingeperkt als gevolg van de bestaande ministeriële bevoegdheden en de noodzakelijk geachte vrijheid van handelen van de Executives. Indien men desondanks een speciale parlementaire commissie aanbevolen heeft om controle uit te oefenen, dan komt men onherroepelijk in strijd met de nationalisatiewetten, die de verantwoordelijkheid van toezicht op de industrieën legt in handen van de minister en niet bij het parlement. De bevoegdheden van de minister zouden in dat geval in sterke mate moeten worden aangetast. Voorshands blijft het parlement onbevredigd.

Bovendien krijgen we nog politieke moeilijkheden omdat de Labour-afgevaardigden hun geesteskind niet te sterk willen critiseren, noch toen zij zelf aan de regering waren, noch thans onder de Conservatieven. Anderzijds zijn de laatsten wel verplicht hun eigen kabinet te steunen als de situatie critiek mocht worden.

Daarnaast is er dan nog de feitelijke omstandigheid dat de meeste politici tijdens de debatten blijk geven niet te weten waar ze over spreken. Ze hebben het eenvoudig te druk om zich in deze moeilijke materie voldoende in te werken. De vragen die gesteld worden zijn meestal van slechts lokaal belang. Dit vloeit voort uit het Britse kiesstelsel waarbij de MP de vertegenwoordiger is van een bepaald kiesdistrict.

5. VERHOUDING TOT HET GOVERNEMENT

De controletaak is opgedragen aan de Minister of Power (gas, electra, steenkool) en de Minister of Transport & Civil Aviation. Deze minister kan men zien als remplaceant van de oude aandeelhouders; belast met toezicht op financiën, hij schrijft de vorm voor van de jaarrekeningen, vraagt enige wekelijkse of maandelijkse overzichtsstaatjes, en hij benoemt de accountants. Formeel heeft de minister het recht dwingende richtlijnen te geven in zaken van nationaal belang. Het is duidelijk dat in dit dwingende karakter iets onbehaaglijks zit. Deze regel is dan ook typisch een conflictenregel en hiervan is pas één keer gebruik gemaakt n.l. in 1952 bij een verbod aan de BTC om bepaalde tarieven te verhogen. In het algemeen zal men pogen de zaken te regelen in onderling

geheim, overleg. Maar hierdoor onttrekt de minister zich aan zijn verantwoordelijkheid jegens het parlement. De beslissing wordt in zo'n geval immers door de Board „zelfstandig” genomen! De minister is niet verantwoordelijk voor dit „day-to-day-time management. Herbenoeming is altijd onzeker door allerlei politieke factoren (regeringswisseling e.d.). De members moeten afstand doen van al hun andere maatschappelijke functies. Zelfs heeft het nog verscheidene jaren geduurd al eer er een pensioen aan dergelijke functies werd verbonden. De salariëring van de topmensen is slecht te noemen, gelet op al deze risicofactoren en de zeer grote verantwoordelijkheid. De minister moet dit salarispeil echter wel laag houden omdat hij anders de verdenking op zich kan halen van begunstiging van bepaalde personen. De salarisschaal ligt ongeveer hetzelfde als die van hoge departementsambtenaren.

De Labourregering was destijds als een beschermende vader voor zijn verwerende kinderen. De Conservatieven mogen als stiefvader de zaken in goede banen leiden. Dit blijkt heel moeilijk.

6. FINANTIËN

Voor de overname van de bedrijfstakken waren aanzienlijke bedragen vereist. Compensatie werd gegeven in de vorm van obligaties met schatkistgarantie voor rente en aflossing. De energiebedrijven, voor zover deze in handen waren van de gemeenten kregen ter compensatie de ontheffing van de hierop aangegane leningsverplichtingen, plus een aanvullend bedrag (£ 5 milj. voor electra en £ 2.5 milj. voor gas). De gemeenten die hun leningen in sterke mate hadden afgelost werden dus benadeeld ten opzichte van de gemeenten die dit niet gedaan hadden. Bovendien werden steden met goed renderende energiebedrijven beroofd van een niet onaanzienlijke bron van inkomsten. De ondernemers, die compensatie kregen in de vorm van obligaties, wensten geen vast- en laag-inkomen, en verkochten hun obligaties teneinde te gaan investeren in andere industrieën.

Bedragen voor compensatie:		Het Valuation Committee voor de Coal Industry was zelfs eind 1959 nog niet tot overeenstemming gekomen met één
transport	£ 1132 milj.	
electra	508 milj.	
steenkool	388 milj.	
gas	229 milj.	

vermoedelijk wat halsstarige mijnhegenaar. Ook de nieuw uit te geven „stock” door de toporganen wordt allemaal gesteund door overheidsgarantie voor rente en aflossing.

T.a.v. de omvang der kapitaalprogram-

ma's bestaat er geen enkele coördinatie tussen de industrieën. Een economische maatstaf betreffende de omvang van elk ontwikkelingsprogramma van elk der industrieën is bijzonder moeilijk te geven. De Central Boards krijgen van hun ondergeschikte afdelingen projecten en ramingen van de kosten toegestuurd. Deze worden dan samengevoegd tot een grote pot, waarmee de minister geen raad weet. Hij mist het ter zake kundig, technisch geschoolde apparaat om de posten te onderzoeken en te rechtvaardigen. Meestal volgt dan ook klakkeloze goedkeuring. De oude controle waarbij de directeur met sterke argumenten moest komen om de gemeenteraad te vermurwen, de omslachtige procedure met subcommissies, financiële onderzoeken en de verantwoordelijkheid voor de verplichtingen, die men uiteindelijk zelf moest dragen, dit alles is nu komen te vervallen. Mensen die vroeger fel moesten vechten om hun noodzakelijke bedragen gevoteerd te krijgen zien thans het tienvoudige van de oude bedragen zonder meer goedgekeurd, terwijl de centrale overheid rente en aflossing garandeert! Deze plotseling verkregen vrijheid kan soms tot losbandigheid leiden.

Vooraf electriciteit en gas kunnen zoveel geld krijgen als ze behoeven. De nationale roep voor meer energie! Electriciteit alleen kreeg al £ 200 milj. meer dan gas, transport en steenkool samen. Pas sedert 1956 kent de overheid gelijke prioriteit toe aan de transportsector.

Nieuw geplaatste leningen tot mrt. '56	Het ontwikkelingsplan voor
gas	£ 227 milj. Electriciteit voor
transport	241 milj. de jaren 1956/7-
steenkool	247 milj. 65/6 geeft £ 2600
electra	914 milj. mil. voor con-
	ventionele krachtstations, en £ 750 milj. voor atoomenergie. Dit alles tegen prijzen van 1955. Herziene cijfers voor de huidige ontwikkeling zijn mij onbekend. Deze gigantische bedragen moeten worden opgebracht door het land. De eigen besparingen zijn totaal onvoldoende voor zelffinanciering. (ca. een derde van de behoefte).

Is dergelijke grootscheepse investering wel verantwoord? Bestaat er niet het gevaar van „Fehlinvesteringen”. Wat is de rendabiliteit van deze uitgaven en wie bepaalt deze? De loadfactor is sinds nationalisatie constant 48 % gebleven, zodat de overcapaciteit steeds groter wordt. Er bestaat geen doelbewuste tariefmanipulatie om een spreiding van de afname te bevorderen. In de gasindustrie is tot 1 april 1958 ca. £ 519 milj. geïnvesteerd. Het verbruik per consument steeg met 14 %, maar dit komt geheel van de industrial & commercial groups. De gezins-

huishoudingen, ca. 50% van het totaal, verbruikten n.l. 1,13% per hoofd minder. De verbruikers gaan steeds meer over op electriciteit. Dit wordt echter verbloeemd doordat de apparatenverkoop vrij aanzienlijk is geweest. Moet men deze vervangen dan kiest men vaak electra, zoals is gebleken in 1958-59. Het lijkt er veel op dat alle inspanningen de verkoop slechts stabiel kunnen houden, maar voor hoelang?

De enorme investeringen waarvan de economische rechtvaardiging niet altijd gemakkelijk is te geven, plaatsens de kapitaalmarkt voor onoplosbare problemen. Hieruit en tevens uit bezorgdheid van de regering voor de doelmatigheid ervan, waarover men zich steeds onbehagelijker gaat voelen, is het te verklaren dat sinds 1956 de industrieën niet meer op de obligatiemarkt mogen komen. Voor transport, electra en gas geldt nu dezelfde regeling als voor steenkool reeds direct ingevoerd was, n.l. rechtsstreekse kapitaalverschaffing uit de schatkist. Tevens is de controle op de investeringsplannen verscherpt. Nog een enkel woord over de transportsector. De Britse spoorwegen verkeren sinds lang in onvoldoende staat. De concurrentie van het wegtransport kan men niet aan. Reeds sinds 1933 is de wetgeving er op gericht geweest de concurrentie van het wegvervoer aan banden te leggen door een vergunningenstelsel. Na de oorlog heeft men het ambitieuze plan ten uitvoer gebracht de gehele vervoersector te nationaliseren. Dit omvatte spoorwegen, 3800 wegtransportondernemingen, binnenlandse waterwegen en havens, de London Passenger Transport, exploitatie van spoorweghotels etc. De bedoeling was duidelijk: de creatie van een absoluut monopolie, zodat de winsten van het wegvervoer de verliezen van de spoorwegen konden compenseren. Sinds de afstoting van een deel van het wegtransport in 1953 verslechtert de financiële situatie ook openlijk. De organisatie was en is bovenmatig groot en onhandelbaar. In dec. 1949 had de BTC 895000 man personeel in dienst en een loonlijst die de £300 mil. overschreed! En dit alles werd tot stand gebracht van de ene dag op de andere. Van organische groei tot deze grote eenheid was weinig sprake.

7. MANAGEMENT, STAF EN KADER

De nationalisatielwetten riepen in een handomdraai een aantal gigantische bedrijven in het leven. De gehele suprastructuur van management, staf en kaderpersoneel boven het oude locale niveau, moest in zijn geheel worden opgebouwd. Een aantal topfiguren die dit werk zouden hebben kunnen en moeten doen hadden uit protest tegen de nationalisa-

ties de betreffende industrieën verlaten. Vervangers waren en zijn moeilijk aan te trekken gezien o.a. de lage salariëring en het politieke risico. De minister benoemt persoonlijk alle topfunctionarissen (ca. 200 benoemingen per jaar!) Tevens is er het probleem van de behartiging van de belangen van andere bevolkingsgroepen, waardoor een aantal mensen met brede visie is vereist in aanvulling op de specifieke, maar daardoor ook dikwijls eenzijdige vakmensen. Men kan nog steeds niet steunen op een goed ontwikkeld kader, zoals men die aantreft bij private concerns die een geleidelijke groei hebben doorgemaakt. De esprit de corps waarop de hele zaak drijven moet, is dikwijls nog ver te zoeken. Het is opmerkelijk dat alleen de gasindustrie tot op heden aan een drastische reorganisatie is ontkomen, voornamelijk als gevolg van het feit dat men zoveel mogelijk aansluiting heeft gezocht bij de oude bestaande locale of regionale structuren.

8. ARBEIDERS

In de positie der arbeiders is niet zo heel veel ten goede veranderd, als gevolg van de nationalisaties. De door de socialisten verwachte mentaliteitsverandering, als gevolg van het verdwijnen van de „gehate kapitalist” is niet gekomen. Ter illustratie enige gegevens over de mijnwerkers. In 1956 waren er 3800 arbeidsgeschillen meer dan ooit tevoren. In 40 van de 854 pits ging als gevolg hiervan 50% van de tonnage verloren. Het verzuim bedroeg in 1938 6,44%, in 1955 12,54; 1956 12,92%. In de eerste drie maanden van 1958 bedroeg het verzuim 14,96%. De vakbonden buiten de situatie goed uit. Praktisch elk jaar slagen zij er in een loonsverhoging te forceren. De consument betaalt immers toch vanwege het monopolie. Ontevredenheid over werkclassificaties e.d. blijft doorsudderen omdat er geen uitwijkmogelijk is naar een concurrerend bedrijf. De verbeteringen in de technische produktiemethoden worden overgecompenseerd door de directe en indirecte verliezen, a.g.v. verzuim en loonsijging. De ondergrondse mijnwerker heeft zich kunnen handhaven als de best betaalde Britse arbeider. De prijs van de steenkool is in tien jaar nagenoeg verdubbeld.

9. CONSUMENTENBELANGEN

Joint consultation met Consumers Committees is dwingend voorgeschreven. Hoe gaat dit echter in de praktijk? De Board Chairman begint met goede sigaren uit te delen, vertelt over de grote vooruitgang op allerlei terrein, en wijst op de betere efficiency. Hierna stelt hij dat het een en ander niet zonder aanzienlijke investeringen kon plaatsvinden, zo-

dat hij, mede als gevolg van gestegen prijzen van grondstoffen en materialen, tot zijn grote spijt een tariefsverhoging moet voorstellen. Na enig sputteren wordt dit meestal als onontkoombaar aangevaard. Geen wonder want deze commissies hebben niet het apparaat dat nodig is om de overgelegde cijfers te controleren, en te analyseren. Verbeteringen zijn voorgesteld en aangenomen om de chairman van zo'n CC ex officio Boardmember te maken. Maar zelfs hierdoor is niet veel wezenlijks veranderd. Een andere klacht is dat de CC's te ver van het gewone publiek af staan. Tot voor kort hadden zij zelfs niet de middelen om onderzoekingen te laten verrichten onder het publiek. Individuele klachten halen ook niet veel uit. Deze gigantische bedrijven zijn vaak als slechte sponsen: ze worden nat van anderen, maar de bovenkant wordt dikwijls niet eens vochtig.

10. DE BEDRIJFSRESULTATEN

De financiële resultaten zijn niet „onverdeelde gunstig“ te noemen. Ondanks prijsverhogingen hebben en/of krijgen bepaalde industrieën geen sluitende rekening. De luchtvaart wordt nog steeds gesubsidieerd, al schijnt de BEA de laatste jaren enige winst te maken. Een ongunstige factor is dat de rente op compensatiestock als kosten drukt op de bedrijfsrekening. In 1948 had de BTC (destijds nog inclusief de winstgevende wegtransportsectie een verlies van £ 4,7 milj. Onder „oud“ beheer zou een bedrag ad £ 31,4 milj. beschikbaar zijn voor aflossing en dividendbetaling. Dit verlies komt ten laste van de natie, terwijl onder de oude omstandigheden de aandeelhouders de eerste klap opvangen. De verliezen van de BTC zijn sindsdien steeds toegenomen. Volgens een mededeling van MacMillan in maart j.l. aan het parlement, bedraagt het thans £ 350 milj. Voor 1960 wordt een verlies verwacht van ca £ 100 milj. Tijdens een persconferentie in september 1959 moest Sir Harold Smith mededelen dat de Gas Council in het jaar 1958/59 voor het eerst in zijn bestaan een verlies heeft geleden. De eerste achteruitgang na een periode van stilstand? Het rapport van de looncommissie C. W. Guillebaud adviseert loonsverhogingen van 8-18 % om de spoorweglonden in overeenstemming te brengen met wat in het vrije bedrijf wordt verdiend. Tevens beveelt het een grondige structuurwijziging aan, neerkomend op grotere zelfstandigheid van de verschillende secties.

11. CONCLUSIE

Het zou een ernstige tekortkoming zijn voorbij te gaan aan de plaatsgevonden

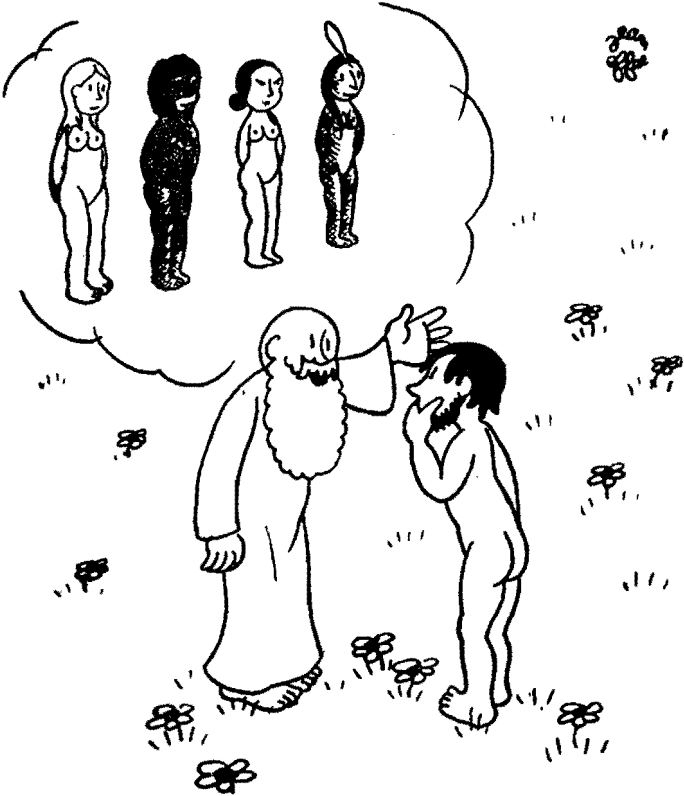
hebbende verbeteringen. Deze kan men echter in extenso in de jaarverslagen aantreffen. Waar het mij echter om te doen was, is te wijzen op een aantal fundamentele problemen, die ieder welkend mens bij nationalisatie had kunnen voorzien. Problemen waarvoor de Labourregering geen adequate oplossing, zelfs niet in rudimentaire vorm, heeft kunnen vinden. Integendeel, de gezonde opvattingen van Attlee en Morrison, in de jaren 1929-33, blijkt men met voeten te hebben getreden. Gewezen is op tal van tegenstrijdigheden en dubieuze punten in de ontworpen constructies. De opvatting dat alleen een genationaliseerde industrie het landsbelang het beste dient is een frase. Het is een vrome wens dat na nationalisatie de arbeidersmentaliteit verandert, de betrekkingen met de consumenten verbeteren, de diensten goedkoper en beter geleverd worden, de nationale economie versterkt wordt, de sociale veiligheid vergroot en de arbeidsymphonie harmonieus zal klinken. Waarop is dit alles gebaseerd? De socialisten vertonen een gevaarlijke neiging, door controle en beïnvloeding identiek te achten met staats eigendom. De controlemaatregelen van voor en tijdens de tweede wereldoorlog heeft men willen versterken door nationalisatie. Het resultaat is geweest dat men een aantal bijzonder grote en machtige monopolies heeft gecreëerd, waarop men slechts heel moeilijk enige vat kan krijgen. Men bereikte dus precies het tegenovergestelde van wat men beoogde.

In Labourkringen staat het beginsel als zodanig ook weer eens op de helling. Gaitskell streefde al in 1956 naar een nieuwe benadering (Fabian Tract: Socialism and Nationalisation). In de verkiezingsstrijd van oktober was renationalisatie van de IJzer- en Staalindustrie echter nog steeds een van de topics. Na de nederlaag is men zich in eigen kamp gaan bezinnen. In hoeverre de door Gaitskell gewenste wijziging van het befaamde art. 4 inderdaad zal leiden tot een nieuwe politiek, of dat het slechts een nieuwe formulering is van een oud ideaal zal moeten worden afgewacht.

Tot slot nog een vraag: Waarom noemen de socialisten zich toch zo graag de progressieve partij bij uitstek, terwijl ze zo dikwijls blij geven het bijziende, utopistische stadium nog niet achter zich te hebben gelaten? De Utopisten zijn toch al meer dan honderd jaar dood! Literatuur: R. Kief Cohen: Nationalisation in Britain, London 1958; Problems of Nationalised Industry, ed. W. A. Robson, London 1952 (uitvoerige bibliografie); jaarverslagen.

A. J. M. van de Laar

20 april 1960.

- Het artikel wordt in vier kleuren gebracht.

„...indien de voortbrenging overeenkomstig de speciale intenties van de individuele afnemers, hun wensen en eisen, ja zelfs hun aanwijzingen geschiedt.”

De Leer van de Kostprijs
Prof. Dr. H. J. van der Schroeff

De Handelonderneming

(Boekbespreking)

Het is een moeilijke taak een recensie te schrijven over het jongste boek van Prof. Dr. F. L. van Muiswinkel¹⁾. Men wordt immers bij het kostenprobleem in de handel (in deel A) gedwongen stelling te nemen in een polemiek, die de laatste tijd zo op de voorgrond treedt²⁾.

Het wordt bovendien een ondankbare taak, wanneer de recensent het gras voor de voeten is weggemaaid door een kort tevoren elders verschenen uitvoerige bespreking³⁾.

Om niet in herhaling te treden menen wij dan ook te mogen volstaan met enkele aanvullende opmerkingen. Dit echter niet, nadat ook wij onze bewondering hebben geuit voor dit in alle opzichten lezenswaardige boek. Het is nog te zelden, dat een auteur van een economisch studieboek het *Lectori Salutem* waar maakt. En dat niet alleen in de zin van een hulpmiddel om onze kennis te verrijken.

Het schrijven van een helder boek brengt voor de auteur natuurlijk steeds het gevaar met zich mee, dat de lezer, de stof zodanig door heeft, dat dit als een boemerang op hem terugkeert in de vorm van kritiek. Wanneer wij hier dus een enkele opmerking menen te mogen maken, is dit geen verwijt aan Prof. v. Muiswinkel, maar eerder een hulde aan zijn helderheid.

Dr. A. de Jong noemt in zijn recensie de interessante voetnoten 2 op de blz. 7 en 10. Nog interessanter in andere zin lijkt mij de voetnoot op blz. 47, waar de schrijver zegt, dat de z.g. Piggly Wiggly-winkels, in 1916 geopend, zelfbedieningszaken en geen supermarkts waren. Dit om potentiële kritiek te voorkomen op het door hem aangegeven geboortjaar van de supermarkt: 1932, het jaar van het optreden van o.a. „King Kullen” en „Big Bear”. Bladeren wij echter terug naar blz. 25, dan lezen wij: „De bakermat van het zelfbedieningsbedrijf moet worden gezocht in de Verenigde Staten van Amerika, daar deze methode van verkoop vaste voet kreeg in de dertiger jaren en wel door het sensationele succes van twee groot-ondernemingen in de omgeving van New York, de Big Bear („The Price Crushers”) en King Kullen („The Price Wrechers”). Licht prof. v. Muiswinkel hier een tip op van de sluiwer over zijn werkwijze?

Essentiëler lijkt mij de kritiek, die men kan geven op de verhandeling die de schrijver geeft t.a.v. de calculatieproblemen. Het mag overigens verheugend genoemd worden, dat Prof. v. Muiswinkel

een bijdrage wil leveren in de oplossing van dit op het ogenblik zo in de belangstelling staande probleem. Een theorie, die in een glazen kast wordt gezet, kan niet op zijn waarde worden getoetst. Men kan zich afvragen of een verbijzondering van de kosten wel nodig is. Het lijkt ons goed met het antwoord hierop tevens het doel van die verbijzondering aan te geven. J. M. Clark zegt „it is useful to allocate expenses to these departments as a help to locating efficiency or waste”⁴⁾.

Prof. v. Muiswinkel wil echter de verbijzondering doorvoeren als basis voor de prijsstelling. Hij gaat uit van de ideeën van de Amsterdamse school en komt dan tot de conclusie, dat een verbijzondering niet mogelijk is en de in de praktijk gevolgde methode van bruto winstmarges juist is en tevens steun vindt in een opmerking van Prof. Andriessen⁵⁾. Wij zijn het noch met de auteur noch met Dr. de Jong eens dat hier calculatieproblemen en prijspolitiek zouden zijn verward. N.o.m. is hier sprake van 2 soorten calculatieproblemen n.l. die als basis voor de prijsstelling en die t.a.v. de efficiëntiebewaking.

Overigens is het ons niet duidelijk, waarom de auteur niet direkt van de analyse van Prof. Andriessen is uitgegaan, als hij meent dat dit een juist uitgangspunt vormt. Verder begrijpen wij niet helemaal de analyse die Prof. v. Muiswinkel geeft van de opvattingen van Carlo B. Clark over de verbijzondering van een assortiment bij een warenhuis. Hij zet ons twee staatjes voor:

	afd. A	afd. B
Omzet	250	250
Inkoop	150—	170—
Bruto winst	100	80
Escapable costs	20—	16—
Contribution	80	64
Inesc. costs	85—	55—
Winst of Verlies	—5	+9 ⁶⁾

waarna hij opmerkt dat „volgens Clark afd. A een belangrijker bijdrage levert tot de totale rentabiliteit van het warenhuis dan afd. B., omdat de „contribution” van A 8 (80) hoger is dan de „contribution” en de nettowinst van B bij elkaar (64+9).⁷⁾

Wij hebben Carloo B. Clark er niet of nageslagen, maar in het voorbeeld, dat hier wordt gegeven, lijkt ons een dubbeltelling geslopen. De winst van 9 in afd. B zit reeds opgesloten in de 64. Immers als afd. B er niet zou zijn, zou een „contribution” van 64 wegvallen. De verde-

ling van de „inescapable costs” doet hier niet ter zake.

Wij zouden dan met Dr. de Jong onze recensie willen besluiten met de opmerking, dat de genoemde critiek slechts de analyse raakt, niet de conclusies. Wanneer wij ons dan t.a.v. de critiek op de behandelingswijze van W. A. Lewis aan de zijde van Dr. de Jong mogen scharen en naar hem verwijzen, kunnen wij met deze uitzien naar een nieuw boek van Prof. v. Muiswinkel.

N.M.

- 1) De handelsonderneming.
Organisatie en techniek van de handel in theorie en praktijk.
N.V. Noord-Hollandsche Uitg.-Mij,
Amsterdam 1959, 258 blz. f 12,50 geb.

- 2) Vgl. o.a.:
I. v. d. Zijpp, Vervangingswaarde en alternatieve kosten.

De Economist, maart 1960
De discussie in de E.S.B. 1959 nr.s
10 juni, 24 juli en 19 aug. tussen
J. v. d. Linden en Prof. Dr. A. Mey.

- 3) Dr. A. de Jong in E.S.B. 8 juni 1960.
4) „Studies in the economics of overhead costs” 1924, blz. 218.
5) „De ontwikkeling van de moderne prijstheorie” 1955, blz. 234, aangehaald door Prof. v. Muiswinkel op blz. 80.
6) „Escapable” slaat op de mogelijkheid van kostenbesparing als een bepaalde afdeling er niet zou zijn.
7) Blz. 71.

Binnenkort verschijnt:

Prof. Dr. H. J. van der Schroeff,

„Leiding en organisatie van het bedrijf”

circa 480 pagina's, ± f 29,50

DE ACADEMISCHE BOEKWINKEL

P. H. VERMEULEN n.v.

Grimburgwal 13 t/o 't Binnengasthuis Amsterdam-C.
Tel. 248312 - 241674

STUDIEBUNDEL van de VERSPREIDE GESCHRIFTEN

van **PROF. Dr. N. J. POLAK**

verzameld door H. T. Go, Econ. Drs. en J. P. Kikkert, Econ. Drs.

Gebonden f 10.—

Voor Leden van de Vereniging van afgestudeerden, Assistentleden van het N.I.v.A.
en eventueel andere studerende geldt de prijs van f 6.50

Een uitvoerig prospectus zenden wij U gaarne toe.

J. MUUSES — PURMEREND / levering ook via de boekhandel

Het beoordelen van investeringsprojecten

Meende men aanvankelijk de Economische theorieën te kunnen verdelen in optimistische en pessimistische, met de opkomst der conjunctuurtheorieën gaat men inzien, dat de veranderingen in het economisch klimaat variëren als de vermoedsgesteldheid van het individu. Zo stelt Prof. Witteveen in zijn „Structuur en Conjunctuur”¹⁾, dat perioden van kapitaal-schaarste zullen worden afgewisseld met perioden van kapitaalovervloed.

Financieren wordt nu gedefinieerd als het aanpassen van het vermogensaanbod aan de bedrijfsbehoeften. We zagen echter dat het aanbod van vermogen varieërende (in het vervolg zal ik spreken van vermogen i.p.v. het monetaire kapitaalbegrip zoals Prof. Witteveen dit gebruikt). Hiermee zal dan echter ook de prijs van het vermogen variëren. Voordat men nu opdracht geeft tot het uitvoeren van een project, is het dus doelmatig te weten hoe bij dit project de kosten staan tegenover de inkomsten. Men kan kortom de vraag stellen waarom dit project of bij meerdere plannen, waarom juist deze gekozen? De verschillende technieken en hulpmiddelen die men gebruikt bij het oplossen van deze vraag wil ik hieronder behandelen.

De methodes voor het beoordelen van investeringsprojecten kan men in twee groepen indelen:

- a. gebaseerd op het aantal jaren nodig om het geïnvesteerde bedrag weer ter beschikking te krijgen uit netto opbrengsten en afschrijvingen;
- b. gebaseerd op het rendement.

ad a. Vraagt een project bijv. een bedrag van f 600.000,—, terwijl de jaarlijkse inkomsten geschat worden op f 100.000,—, dan bedraagt de „pay-out period” 6 jaar. Hoewel de voordelen van deze methode, eenvoudige toepassing en grote mate van voorzichtigheid — Dean spreekt van „Build-in Conservatism”²⁾ —, haar toepassing bevorderd hebben, zijn er grote bezwaren tegen aan te voeren. Bij deze methode staat voorop de liquiditeitshandhaving, terwijl geen rekening wordt gehouden met de inkomsten in de jaren na de „pay-out period”, m.a.w. het begrip levensduur en restwaarde vindt hierin geen plaats.

ad b. In deze methode wordt het geschatte inkomen in relatie gebracht tot het te investeren vermogensbedrag. Ook hier weer een investering van f 600.000,— met jaarlijkse inkomsten van f 100.000,—. Het rendement bedraagt dan dus 16%. Hierbij moet men bedenken dat de verwachte inkomsten meestal niet bekend

zullen zijn, zodat het aan de investering verbonden risico hier niet in opgenomen is. In deze groep kan men de volgende methoden onderscheiden:

- a. de jaarlijkse inkomsten gerelateerd aan de originele investering. De redenering dezer methode is dat om deze inkomsten te krijgen, tot het volle bedrag een beroep op de geldmiddelen moet worden gedaan. Dus staat deze gedachte wel sterk onder invloed van de liquiditeitsgedachte (het streven steeds voldoende geldmiddelen te hebben);
- b. de jaarlijkse inkomsten gerelateerd aan de helft van het verschil investeringsbedrag—restwaarde. Men zegt dan dat door afschrijvingen gedurende de levensduur slechts het halve investeringsbedrag werkzaam is;
- c. de jaarlijkse inkomsten gerelateerd aan de bedragen uitstaande gedurende de verschillende perioden der investering. Juist deze methode leent zich voor projecten met niet constante inkomsten.

MacLean noemt hier als voorbeeld de investering in een benzinstation. De eerste 5 jaar zullen deze inkomsten stijgen, daarna geruime tijd gelijk blijven en eventueel daarna weer dalen. Het rentepercentage dat deze inkomsten dan gelijk maakt aan de huidige investering noemt men dan als maatstaf.

In bovenstaande methoden mist men echter een belangrijk element, n.l. het risico. Prof. Krusinga voert als voordeel aan bij de methode der „pay-out period”, dat de onzekerheden die betrekking hebben op de levensduur, hieruit geëlimineerd zijn³⁾. Het nadeel der onvergelykbaarheid met andere projecten blijft echter bestaan.

Daarom kan men volgens mij ook beter een keuze doen uit de mogelijkheden die Dean aangeeft:

1. verschillende hoogten der rentefactor;
2. het aannemen van een kortere levensduur;
3. voor elk jaar een andere vermenigvuldigingsfaktor. Zal deze b.v. voor de inkomsten van het eerste jaar 1 bedragen dan zal deze het tweede jaar 0.9 zijn, daarna 0.8 enz.

Als vierde mogelijkheid noemt Dean informele beoordeling, maar hier moet men bezwaar maken daar dit juist het uitgangspunt voor de andere mogelijkheden is. Mijns inziens is hier verwarring tussen wat men wil zien en hoe men het zichtbaar maakt.

Het inbrengen van de risicofactor eist, welke methode men hiervoor ook kiest, een systematische benadering. Daartoe is het het meest gebruikelijk de investeringsprojecten te verdelen in groepen.

Dean onderscheidt hiertoe:

1. vervangingsinvesteringen, dat zijn die investeringen waar het kostenbesparend element belangrijk is;
2. uitbreidingsinvesteringen, dat zijn die investeringen waar de nadruk valt op toenemende opbrengst. B.v. uitbreiding van het aantal servicestations;
3. productinvesteringen: uitbreiding of verbetering van het aantal producten met directe winstmogelijkheden;
4. strategische investeringen. Hier valt de nadruk op indirecte winstmogelijkheid, terwijl men deze groep wel verdeelt in risicoverminderend — zowel defensief, b.v. verticale integratie als agressief, b.v. research — en welvaartsvermeerderend.

Deze groepering is met toenemend risico, in welke mate deze echter inge-

bracht moet worden zal afhangen van persoonlijk inzicht. Wel blijkt hieruit dat nauwkeurigheid tot in 0.01 % hier weinig zinvol is. Eerder zal men hier moeten werken met „onzekerheidszones”.

Is men in een bedrijf tot de conclusie gekomen, dat het beslissen over investeringsprojecten zowel continuïteit als doelbewustheid moet inhouden en heeft men een bepaald systeem gekozen, dan kan dit grote organisatorische voordelen inhouden. Door alle afdelingen maatstaven te geven aan de hand waarvan zij haar plannen kan beoordelen, zal de topleiding slechts plannen te beoordelen krijgen waarvan verwezenlijking tot de mogelijkheden behoort. Een ander voordeel is een groter kostenbewustzijn op de afdelingen.

S. Bergsma

1) H. J. Witteveen: Structuur en Con junctuur. 1956.

2) J. Dean: Capital Budgeting. 1956.

3) H. J. Kruisinga: Het selecteren van investeringsprojecten. 1957.

P. VELTHUYS Cz.

econ. drs.

Repeteert

Candidaatsexamen:

Sociale en Bedrijfseconomie

Doctoraalexamen:

Bedrijfseconomie

Marnixstraat 290 - Kamer 309 - Amsterdam-W.

Spreekuur: Woensdag 3 tot 4 uur.

Tel. Zaandam (K 2980) 63315, s'avonds en weekend.

Regelmatige passagiersdiensten tussen
ROTTERDAM, LE HAVRE, SOUTHAMPTON,
COBH (Ierland) en NEW YORK
met geregelde afvaarten naar CANADA

Holland-Amerika Lijn

"It's good to be on a well-run ship"

W. GRADER

Econ. Drs

repeteert

Doctoraal examen:

Sociale en Bedrijfseconomie

ROERSTRAAT 102 hs

TELEFOON 717915

K. DE POUS

ECON. DRS

repeteert voor

CANDIDAATS- EN DOCTORAAL-EXAMEN

de onderdelen

SOCIALE ECONOMIE EN BEDRIJFSECONOMIE

Nieuw adres: DIEPENBROCKSTRAAT 18

Telefoon ongewijzigd: 71.55.88